

CONTRIBUȚII BĂNĂȚENE LA EXPOZIȚIILE ASTREI

Cornel Petroman

Prin statutul său, ASTRA se definea ca o asociație culturală al cărui scop esențial era “înaintarea literaturii române și cultura poporului român”¹. La formularea inițială se adaugă, în decursul timpului, completări ale programului cu obiective noi. Chiar în primele decenii de existență domeniile de activitate se înmulțesc și se extind, iar mijloacele de acțiune ale ASTREI se diversifică și devin tot mai atractive și mai eficiente.

În adunarea generală desfășurată la Brașov în anul 1862, venerabilul ierarh ortodox Andrei Șaguna, președintele Asociațiunii, schițează un program vast în care “pe lângă preocupările literare și culturale se amintea, poate pentru prima dată la noi, despre grădini și holde cultivate frumos, pomi fructiferi, economie rațională la plugarii noștri”². Și în perioada următoare, în viziunea conducătorilor ASTREI, ridicarea nivelului spiritual al poporului român trebuia împletită cu sporirea prosperității materiale a acestuia prin modernizarea activităților economice de la sate. Ridicarea nivelului cultural al maselor trebuia să servească la sporirea eficienței îndeletnicirilor acestora și la creșterea standardelor de viață în mediul românesc. În același timp îmbunătățirea stării materiale și acumulărilor de avuție în mâini românești urmau să facă posibilă o dezvoltare culturală și realizări comparabile cu cele ale popoarelor înaintate din Europa. Pe de altă parte, liderii românilor din regatul ungar realizau că sporirea forțelor spirituale și economice ale națiunii va contribui la creșterea capacității de rezistență și luptă împotriva politicii de asimilare a naționalităților nemaghiare promovate de guvernele de la Budapesta, devenind – după expresia lui Ion Agârbiceanu – ”o poruncă a însăși existenței noastre ca neam”³.

Pentru realizarea acestor obiective, activitățile ASTREI au fost orientate către: perfecționarea organizatorică prin înființarea despărțămintelor teritoriale și a agenturilor comunale și satești, întemeierea unui număr impresionant de “biblioteci populare”, susținerea a mii de “prelegeri populare” la sate și a conferințelor pentru intelectuali, organizarea unor cursuri pentru “înstruirea analfabetilor”, difuzarea în rândul țăranimii și orășenilor a sute de mii de cărți și broșuri folositoare, calendare, reviste, ziare.

Conducătorii ASTREI și ai despărțămintelor sale nutreau convingerea neștrămutată că, în condițiile agravării politicii de deznaționalizare practicate de guvernele maghiare, școala confesională rămânea instrumentul principal de asigurare a instrucției de bază și a educației în spirit românesc pentru poporul de rând. Din aceste motive au fost acordate ajutoare bănești școlilor confesionale sărace din mediul rural, subsidii pentru copiii și tinerii care urmau școli secundare și superioare, ca și pentru cei care învățau meserii. Pentru stimularea interesului față de învățătură și impulsionarea progresului școlar, ASTRA – prin filialele sale – a trimis premii în cărți și bani într-un număr mare de școli sătești.

Preocuparea pentru stimularea progresului economic al comunităților românești s-a concretizat în înființarea de reuniuni și “însoțiri” economice și financiare la sate, premiarea țăranilor care obțineau rezultate remarcabile în ocupațiile agricole sau în modernizarea activităților economice rurale și, mai târziu, în constituirea unei importante rețele de “școli țărănești”.

Sporirea bunăstării materiale a maselor românești necesita un program complex și coerent de acțiune pe termen lung, bazat pe cunoașterea cât mai exactă a nivelului de dezvoltare economică a poporului român, a potențialului său de muncă și creație reflectat în produsele activității sale. Cel mai adecvat mijloc pentru realizarea acestui obiectiv l-a constituit organizarea expozițiilor cu produse ale industriei casnice și ale ocupațiilor rurale, cu realizări ale artei populare și culte, cu înfăptuiri culturale notabile din toate domeniile. Aceste expoziții ce ilustrau performanțele obținute de români în economie și cultură, au contribuit substanțial la dezvoltarea conștiinței naționale, concretizată în componenta ei denumită mândrie națională, factor hotărâtor în erodarea complexului de inferioritate alimentat timp îndelungat de națiunile dominante.

Cea dintâi expoziție a ASTREI a fost organizată la Brașov, cu prilejul memorabilei adunări generale din anul 1862. Aici au fost expuse produse ale industriei casnice și țărănești, dar și obiecte cu valoare istorică, colecții de documente ș.a. Exponatele, cărora li s-au adăugat altele în anii următori, au intrat în proprietatea Asociațiunii cu scopul declarat de a pune bazele unui muzeu.⁴

Subliniind faptul că din mai multe ținuturi locuite de români (Bucovina, Maramureș, Sătmăr, Bihor) “nu s-a trimis tocma nimicu la expusețiune”, *Gazeta Transilvaniei* apreciază că participarea la această expoziție românească a fost redusă având în vedere numărul mare al locuitorilor români din Imperiul habsburgic: “de la 600 mii de familii românești din tierile monarhiei austriace de aru fi datu câte un obieptu numai 5 familii din 100, totu se esa 50 mii de bucați.”⁵

Cu toate acestea, în zilele expoziției, Brașovul a fost gazda unor manifestări culturale impresinante reunind “români din toate unghiurile întregii patrii române”-dupa cum afirma scriitorul Alexandru Odobescu, participant la evenimente. La

aceasta primă expoziție "curat românească" scriitorul remarcă "preșurile țesute cu fir alb sau galben, cu ornamente și cu ciucuri lungi de lână colorată care se lucrează în Banat"⁶. "Catalogul expusețiunii românești" deschise în 28 iunie/16 iulie 1862, la Brașov, menționează și 34 exponate trimise de 16 locuitori ai Banatului, 9 din Lipova și câte unul din : Vlaicovețiu (Vlaicovăț, langa Vârșeț), Lătunaș, Chizătău, Timișoara, Lugoj, Bulci și Bocșa Montană.

Cele mai multe obiecte sunt piese de vestimentație populară lucrate manual (oprege, catrințe, brăie, cămași, pieptare, brățări etc.) cilimuri (acele scoarțe sau preșuri remarcate de Alexandru Odobescu), podoabe feminine pentru păr și batiste cusute cu flori. Menționăm și prezența între exponate a unor produse farmaceutice naturiste utilizate pentru vindecarea rănilor și numite "frunză de tăietură".

Categoriile de expozanți se regăsesc în structura socială a populației românești din Banat, dar există o anumită disproporție : țărănimea, marea majoritate a românilor bănățeni, împreună cu meseriașii ori comercianții - e drept mult mai puțini, au o participare mai restrânsă în comparație cu expozanții ce aparțin mediului intelectual. Categoria cea mai numeroasă, deci cu potențialul cel mai ridicat-având în vedere caracterul expoziției-țărănimea, are o singură reprezentantă, Sabina Rădulescu din Chizătău, care trimite la expoziții, prin notarul Dionisiu Cădariu, 7 piese de îmbrăcăminte țărănească (un concii, o cămașă, un brâu lat, un opregel, o brățară, o catrință, un pieptar). Meseriași sunt doi: maestrul cojocar Vasiliu Diaconoviciu din Bocșa Montană expediază un pieptar valorând 16 florini, lucrat de calfa Ioan Pocrojan, iar Georgiu Matei din Lipova - un abajur de lampă ("umbrariu la lumină"). Comerciantul Constantin Ioanoviciu din Timișoara trimite 6 butelii cu vinuri de Miniș.

Importanța expoziției a fost mai bine receptată în familiile intelectualilor români și, ca urmare, participarea acestora a fost mai numeroasă. Din Lipova trimit obiecte pentru expoziție: Sofia M. Marinescu-"chemisetu"(cămașă-n.n.) de dame, cu ambalajul confecționat de David P. Simon; Iulia și Anastasia, fiicele preotului Iosif Suciu - o corfiță de păr, respectiv, o batistă cusută și un buchet de flori din ceară, ambalajul fiind confecționat chiar de preot și având o anumită valoare devreme ce e menționat ca obiect separat; Elena Demetrescu - o primură cusută cu mărgelile (panglică-n.n.) și o pană de curățit. Doamnele Marta n. Fogorași și Iuliana n. Posta trimit produsul farmaceutic numit "frunză de tăietură", Maria Botoșiu, fiica preotului din Lătunaș - două oprege, iar Ecaterina Nicolaie din Lugoj - o batistă cusută cu flori și una cusută cu fir alb.

Trebuie remarcată prezența la expoziția din 1862 a unor obiecte valoroase trimise de două doamne din familia nobilă Mocioni : Elena Mocioni de Foen (din Vlaicovăț) dăruiește două oprege "țesute cu fir și cu flori alese în stilu anticu", iar Iozeфина Mocioni din Bulci (născută baroneasa Brudern) expediază un șerpar

bărbătesc cusut cu fir de aur pe catifea roșie, "lucru eminent", se menționează în catalogul expoziției.⁷

Dincolo de însemnătatea culturală ce viza cunoașterea de sine a națiunii și de consecințele în plan afectiv, afirmarea mândriei naționale, expoziția din 1862 a avut o mare însemnătate politică. Ea dovedea posibilitățile românilor chiar în condițiile grele ale timpului, capacitatea creatoare și inventivitatea lor, calități care au stârnit admirația vizitatorilor din Transilvania intelectualilor români de peste munți. Vizitând expoziția, Alexandru Odobescu scria mai târziu că: "...tuturor românilor din Ardeal, din Ungaria, din Banat, din Bucovina, trebuie neapărat să le recunoaștem un merit însemnat: acela de a lucra de sineși, fără cătuși de puțin ajutor din partea guvernului local și chiar adesea în contra dorințelor acestui guvern."⁸

O nouă expoziție națională a fost proiectată a avea loc la Sibiu, în vara anului 1881, din inițiativa Comitetului Central al ASTREI, lansată la 2 decembrie 1880⁹. În organizarea acestei expoziții Asociațiunea a fost călăuzită de ideea că, în urma evaluării lucide a stării economice a poporului român, pe baza nivelului produselor expuse, să poată fi trase învățăminte pentru viitor. Vizitatorul trebuia "să poată face asemănarea între ceea ce este și ceea ce ar mai trebui să se facă pentru promovarea bunei stări a românilor" – menționează *Telegraful român* din 2 iulie 1881, subliniind apoi că: "dacă românii vor ca să se emancipeze și pe terenul cultural economic de starea care li se impută ca o vină curat a lor, negresit că trebuie să pună mâna și să lucreze și pe terenurile de acest fel (...) industria (...) agricultura, cultura vitelor cu toate ramurile lor".¹⁰

Expoziția a stârnit un real interes în satele și orașele locuite de români, atât în Transilvania cât și în Banat, Crișana, Maramureș. *Gazeta timișoreană Luminătoriu*lu, condusă de Pavel Rotariu, menționa că "interesul publicului nostru pentru proiectata expoziție română-națională de la Sibii este foarte viu"¹¹ și prezenta hotărârea unui comitet de inițiativă, întrunit la Bocșa Montană, la 16 decembrie 1880/2 ianuarie 1881, de a convoca în această localitate o conferință mai largă pe 12 februarie. Pentru aceasta a fost expediată câte o invitație "către toți bărbații inteligenți din cercurile administrative Bocșa și Reșița" de a participa la întrunirea al cărei scop era stabilirea categoriilor de obiecte și a modalităților de expediere a acestora la expoziția din Sibiu, proiectată pentru 15/27 august 1881. În invitația semnată de 11 persoane, printre care recunoaștem numele unor remarcabili activiști ai despărțământului Bocșa al ASTREI de mai târziu (Iuliu Petricu, Zaharia Botoșiu, Ioan Budințeanu, Mihai Panaiotu, Alesandru Costianu, Ioan Marcu, Stefan Antonescu, Basiliu Nemoianu, Dem Antonescu, Nicolae Avram, I.S.Bobora, A.Diaconu), se peciza că "ar fi de dorit ca la această adunare să

participe cât mai mulți bărbați inteligenți români din ambele cercuri, Bocșa și Reșița, în care industria în deceniile din urmă a progresat cu pași gigantiți”.¹²

Sub titlul “Expozițiunea națională din Sibiu”, ziarul *Luminătoriul* arată că “s-au format subcomitete care să înlesnească înfăptuirea acestei mărețe intențiuni (expoziția n.n.) în mai multe ținuturi locuite de români”, menționând membrii celui din Timișoara (președinte - Pavel Rotariu, vicepreședinte - G.Trăilă, membri : Petru Anca, G.Oprișiu , M.Barbu,

V .Igneu, I.Popescu, P.Iovin, C.Maxim și notari: M. Barbu și G. Gătăianțu). Totodată ziarul precizează domeniile din care urmează a fi trimise produse ce urmau a fi expuse: montanistică, agricultură, silvicultură și horticultură, industrie producătoare de mașini, arte, literatură, manuscrise etc.¹³

Organizarea expoziției din 1881 s-a bucurat de un larg sprijin din partea maselor de români. Comitetele locale au început să adune exponate, iar particularii și-au pregătit obiectele spre a le trimite la Sibiu odată cu publicarea anunțului de către organizatori.

În luna iulie, Comitetului Central al ASTREI i se aduce la cunoștință faptul că ministrul de interne, Tisza, a interzis organizarea expoziției precizând cu cinism că măsura a fost luată nu pentru că aceasta fusese declarată expoziție națională română, ci pentru că Asociațiunea, conform statutelor sale, nu era îndreptătită să organizeze expoziții. Pentru a nu periclita existența asociației s-a decis dizolvarea Comitetului Expozițiunii, declarându-se că se sistează toate pregătirile organizate de acesta. Legislația timpului nu interzicea însă particularilor organizarea unor asemenea acțiuni. “Fiind însă publicul român deja însuflețit pentru expoziție și un număr de exponenți s-au pregătit și se pregătesc din toate părțile cu trimiterea obiectelor lor” - consemnează *Luminătoriul*, 32 de fruntași ai românilor “și-au ținut de datorința patriotică a paraliza amărăciunea ce cu drept cuvânt ar putea produce, în pieptul fiecărui român, sistarea expozițiunii și **s-au decis a lua asupra lor continuarea lucrărilor pentru expozițiunea română din Sibiu**, inițiată și pregătită de Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român”. Cei 32 constituie Comitetul Central de Expoziție alcătuit din 15 membri și aleg președinte pe Partenie Cosma, secretar pe Eugen Brote, iar casier pe Romul Petric. Acest comitet continuă pe cont propriu pregătirile anunțând că expoziția se va ține la locul indicat, (Sibiu, 15-16 august 1881), iar fruntașii amintiți publică un călduros apel către națiune pe care-l redăm mai jos :

“În ferma credință că acest apel va afla un viu răspuns în inimile tuturor, subscrișii roagă publicul român a nu se descuraja ci cu atât mai mare zel a conlucra din răputeri pentru această întreprindere ca prin reușirea ei să putem dovedi lumii că poporul român din patria noastră țintește la progres pe toate terenele, să putem dovedi că, deși nu ne bucurăm de nici un sprijin de acolo de unde am avea tot

dreptul a-l pretinde, ba chiar paralizați fiind în întreprinderile noastre culturale am înaintat relativ cât oricare popor favorizat din patrie. Deci, încă o dată: Înainte cu Dumnezeu!”¹⁴

Când o parte din edificiul ce urma să adăpostească expoziția fusese terminat, *Telegraful român* transmite semnalul de începere a expedierii exponatelor de către comitetele locale și de către particulari dând indicații precise privitoare la modul de identificare (numele și prenumele, domiciliul expeditorului, precizarea dacă obiectul este destinat donației, vânzării sau înapoierii).¹⁵

Expoziția de la Sibiu s-a bucurat de o atenție deosebită din partea presei românești. Ziarul timișorean amintit, *Luminătorul*, îi dedică o suită de articole de fond, atât înaintea deschiderii, în scopul pregătirii publicului, în perioada cât expoziția a fost deschisă, prin publicarea impresiilor multor vizitatori, cât și după închiderea expoziției, făcându-se ecoul puternicului impact pe care aceasta l-a produs asupra românilor și al celorlalți locuitori ai Transilvaniei, iar mai târziu același ziar a publicat lista premiilor distribuite.

Astfel, anunțându-și cititorii că “peste câteva zile se va deschide expozițiunea națională română în Sibii și cu ea deodată se va inaugura o nouă dovadă de viață națională și de nisuiță spre cultură”, ziarul precizează că vizitarea expoziției e o îndatorire națională evidențiind rolul educativ al acesteia. Se sublinia că scopul urmărit de organizatori “nu a fost numai a procura o oglindă națională... ci pentru ca fiecare individ ce dă ceva – măcar cât de puțin – pe exteriorul său și al națiunii sale (își apreciază înfățișarea – n.n.) sa-și vadă în ea atât frumusețea cât și uscăciunea sau slăbiciunea națiunii sale... ce e bun să perfecționeze, să progreseze, iar ce e rău să abandoneze, să lepede ori să îndrepteze...”¹⁶

Expoziția s-a deschis totuși la data stabilită, în ziua de debut a Adunării Generale a ASTREI din acel an, 15 august 1881. Cuvântarea de deschidere rostită de Partenie Cosma, președintele Comitetului Central de Expoziție, evidențiază progresul față de expoziția din 1862 și subliniază faptul că aceasta nu a fost nicidecum sprijinită de autoritățile statului ci, dimpotrivă, obstrucționată de guvern.¹⁷

În cadrul expoziției au putut fi văzute obiecte din mai multe domenii de activitate în care poporul român realizase progrese însemnate: **montanistică** (sare, cărbuni, pucioasă, piatră, aur, etc); **agricultură, silvicultură și horticultură** (cereale, plante tehnice, lână, emnării animale vii, păsări, poame, legume, fructe de pădure, etc); **industrie din domeniile: alimentară, textil, îmbrăcăminte** (produse meșteșugărești, tineri în costume naționale; **masini**; **arte** tipărituri, fotografii, antichități); **literatură** (cărți, manuscrise, documente istorice, etc).¹⁸

Cu tot caracterul ei predominant agricol expoziția a cunoscut un succes răsunător fiind elogios apreciată de vizitatori și de presa. *Telegraful român* relatea

că, vizitând expoziția, oricine va fi convins “că un popor care în împrejurări grele și nefavorabile a știut cu atâta tenacitate și bun simț să învingă nenumăratele piedici pentru a documenta (a demonstra –n.n.) puterea sa de viață nu este un popor al degenerației și pieirii, ci un popor al progresului și al viitorului”¹⁹.

Are valoare de simbol prezența printre expozanți a școlii de fete de la *Azilul Elena Doamna* din București, căreia “cu tâlcul dictat de sentimentul unor nădejdi temerare și sacre” i s-a acordat singura medalie de aur ce fusese bătută pentru premiu.²⁰

Evaluarea exponatelor în vederea premierii a fost realizată de o comisie alcătuită din 30 de persoane, câte 5 pentru fiecare grupă de exponate. Au fost acordate numeroase premii și diplome de recunoștință. Pentru obiectele expuse ce proveneau din teritoriul Banatului au fost acordate 9 medalii și 42 diplome de recunoștință. Au primit **premierii clasa I, medalie de argint**: Constantin Jucu din Lugoj pentru masa de salon expusă și Costa Maniu din Timișoara care trimisese la expoziție săpun din producția proprie. Tot cu **premiul I, diplomă de onoare** au fost distinse: Elisabeta Coșar și Elena Coșar, ambele din Belinț, pentru piesele de vestimentație populară expuse, prima – cămăși, cea de-a doua –un opreg, precum și femeile române din Giulvăz (prin contesa Kamski) pentru “albituri și covoare”²¹.

Au fost acordate mai multe **premierii clasa a II-a, medalii de bronz**. Printre cei cărora li s-a acordat acest premiu întâlnim și bănățeni: olarii din Lipova (Ioan Ardelean, Iosif Brata și frații Daina), un pantofar din Lipova (Constantin Popoviciu) și 3 cojocari (Vasile Diaconovici din Bocșa Montană, Grigore Musteți din Ciacova și Cristofor Bichișan din Lipova). Tot **premiul clasa a II-a**, însă **diplomă de recunoștință** au primit doi locuitori din Bocșa Montană: Aureliu Diaconovici (pentru un model de ghips) și Adolf Diaconovici (pentru planuri de edificii), apoi George Berariu din Lipova (pentru vinuri), Traian Florian din Racovița (pentru mătase), Ioan Matăsăreanu din Oravița (pentru vinuri și rachiuri) și Ioan Vulcan, protopopul din Vermeș (pentru făgure de miere).²² **Premiul clasa a III-a, diplomă de recunoștință** a fost acordat unui număr de 12 participanți din Banat, 3 din Timișoara: Dumitru Macsim, cismar, George Stanimir pentru un bisac (?) și Elisabeta Trăilescu pentru un cilim (scoartă, preș – n.n.), 3 meșteșugari din Lipova: Ioan Fărcaș - cojocar, Iulia Mircu-pentru un covor și Ioan Patriciu - pantofar: doi din Oravița: Mihai Fometescu - cojocar și Dimitrie Pocrean-croitor; un pantofar din Reșița, Ioachim Iuba, apoi Emilia Bartolomeiu din Caransebeș-pentru o perină de canapea; Ioan Dubeșcean din Odvaș(pentru “corfe”= cosuri ,n.n.), George Dănilă(pentru mătase) și Ana Florian (lucruri de mână) ambii din Racovița²³.

Au mai fost recompensați cu premiul **clasa a IV-a diploma de recunoștință** încă 17 bănățeni care avuseseră expuse obiecte de îmbrăcăminte țărănească, postav,

pânzetur, cusături diferite și ș.a. Menționăm în continoare numele acestora în ordinea publicată de presa vremii: Alexiu Anandanco din Bocșa, Barbu Maria din Răcășdia, Căzan Stana Maria, din Cacova(azi Grădinari-n.n.), Coste Maria din Baziaș, Dan Gavrileta din Văradia, Frâncuț Maria din Baziaș, Gavrilescu Maria din Țintari ,Gagoveanu Bucur Sara din Cacova, Gripp Iustina din Cacova, Ignea Catarina din Timișoara, Jurian Țițiana din Armeniș, Moldovan Letiția din Baziaș, Preda Dan Maria din Cacova, Raț Marian din Ghilad, Tuducescu Ioan din Lipova, Truță Maria G.din Orșova ,Veche Elena din Belinț.²⁴

A treia expoziție națională, organizată la Sibiu în anul 1905, le-a întrecut pe cele două anterioare nu doar prin numărul și calitatea exponatelor ci mai ales, prin importanța ce i s-a acordat, prin impactul pe care l-a produs asupra comunității românești și prin răsunetul propagat în mediile națiunilor care populau imperiul dualist. Marea expoziție etnografică și istorico-culturală din anul 1905 s-a deschis la 19 august o dată cu inaugurarea Muzeului Asociațiunii. Ea a fost organizată, după cum arăta Cornel Diaconovici, prim-secretarul Asociațiunii, cu dublu scop: unul practic și altul psihologic. Primul viza selecționarea obiectelor necesare înzestrării muzeului, iar al doilea era de a oferi o imagine reală a societății românești, ”a da publicului mare, atât românesc cât și străin, o icoană cât mai fidelă a stărilor activității și năzuințelor poporului nostru, ca de o parte să întărească în noi înșine credința forțelor noastre naționale și totodată să impună și străinilor respectul cuvenit pentru importanța elementului nostru în această țară.”²⁵

Ideea constituirii unui muzeu național datează de la începutul activității ASTREI. ”Propusețiunile” lui George Barițiu, din 6 noiembrie 1861, includ preocuparea pentru întocmirea unor colecții de documente, inscripții romane, material folcloric, monede antice, studierea locuințelor țărănești, a portului românesc etc.²⁶ După succesul răsunător al expoziției din 1881, unul din cei mai vajnici propagatori ai înființării muzeului devine profesorul D.P. Barcianu care, prin articolele sale publicate în presa vremii, evidențiază progresele înregistrate în acest domeniu de către alte popoare. Referindu-se la comorile adunate cu prilejul expoziției din 1881, D.P. Barcianu atrage atenția că ”cea mai mare parte a acestora zac ascunse la sate și a sosit timpul să fie adunate la un loc într-o colecțiune” sistematic întocmită.²⁷ Ulterior, în 1897, la propunerea prim-secretarului ASTREI, Cornel Diaconovici, adunarea generală ținută la Mediaș decide edificarea unei Case Naționale la Sibiu, care să servească nu numai ca spațiu pentru toate reuniunile române din oraș ci și pentru acțiuni culturale, loc de întrunire pentru celelalte asociații și să adăpostească muzeul. Construcția începută în vara anului 1903, după planurile arhitectului Aladar Baranyai din Zagabria (Zagreb), sub conducerea arhitectului Gustav Maetz și a inginerului Iosif Schuschnig, ambii din

Sibiu, a fost inaugurată în 19 august 1905 cu prilejul adunării generale ASTREI și al deschiderii expoziției.²⁸

Conducerea centrală a ASTREI s-a îngrijit de înzestrarea muzeului chiar înainte de terminarea edificiului Casei Naționale. În ședința din 28 iulie 1904, Comitetul Central al Asociațiunii formulează un apel în care îndeamnă pe toți românii să trimită pentru muzeu obiecte cu valoare istorică, arheologică și etnografică subliniind că în muzeu ele vor deveni “un mijloc de întărire a conștiinței naționale și un bun comun al neamului întreg”.²⁹ La adunarea generală a ASTREI desfășurată la Timișoara în septembrie 1904 sunt aprobate măsurile luate de Comitetul Central privitoare la sporirea colecțiilor muzeului.³⁰ Prin decizia numărul 31 din 16 februarie 1905 Comitetul Central desemnează o comisie pentru organizarea expoziției. Comisia se întrunește la 27 februarie și alege președinte pe I. St. Șuluțiu, secretar pe Ioan D. Lăpădatu și Romul Simu, iar director al expoziției pe Cornel Diaconovici. Din comisie făceau parte, ca delegați ai despărțământului Sibiu, Liviu Lemeny și Ștefan Stroia. Comisia se întrunea în fiecare sâmbătă și a început să stabilească detaliile organizatorice și programa expozițiunii.³¹

Presa românească din Timișoara și Banat a desfășurat o intensă campanie de popularizare a expoziției din 1905 și scopului ei principal, de a facilita înzestrarea muzeului. Astfel, ziarul *Drapelul* din Lugoj făcea cunoscută, în martie 1905, data deschiderii expoziției și structura acesteia cu cele 12 secțiuni, pentru ca apoi, în mai multe numere, să dea lămuriri amănunțite despre conținutul fiecărei secțiuni. Aceași gazetă lansa mobilizatoare apeluri pentru sprijinirea expoziției subliniind necesitatea conlucrării tuturor românilor la trimiterea de exponate.³² În timpul grandioaselor manifestări de la Sibiu (adunarea generală a ASTREI înzestrarea muzeului și deschiderea expoziției) *Drapelul* consacră spații largi acestor evenimente culturale, relatează detaliat desfășurarea lor și publică integral discursurile rostite,³³ iar după încheierea expoziției face cunoscute publicului recompensele acordate colaboratorilor: diplome de colaboratori și diplome de recunoștință.

Expoziția etnografică și istorică- culturală deschisă la 19 august 1905 în Sibiu însuma peste 9000 de obiecte expuse după o exigentă selecție. Ex- ponatele au fost expediate de 1327 de proprietari: persoane fizice, instituții culturale și religioase, bănci, tipografii etc.³⁴ Expoziția, structurată pe 12 secțiuni grupate în două mari părți, ne dezvăluie un complex și relevant tablou al revoluției vieții economice și sociale, al progresului înregistrat de cultura națiunii române din regatul ungar la începutul secolului al XX-lea, față de stadiul evidențiat de expoziția din 1881. Astfel, *partea etnografică* grupează primele cinci secțiuni :a) situația geografică, viața comunală și casele românilor ; b) stările poporului român de la țară ; c) industria de casă ;d) ocupațiile agricole ; e) alte ocupații, iar *partea*

istorică – culturală cuprinde următoarele șapte : f) expoziția istorică ; g) bisericile românești (ortodoxă și greco – catolică) ; h) literatura și știința (publicații și edituri) ; i) artele frumoase și industria de artă ; k) societățile culturale ; l) băncile ; m) expoziția școlii de fete a Asociațiunii (lucrări ale elevelor din acel an și ale fetelor eleve)³⁵. Studiile Catalogului expoziției³⁶ evidențiază diversitatea expozanților, numărul însemnat cca 700 și marea varietate de exponate trimise din Banat. Între cei 62 expozanți bănățeni identificăm ca particulari țărani și meseriași, intelectuali (avocați, preoți, artiști, învățători); instituțiile bisericești din Banat : Episcopia Ortodoxă a Caransebeșului, Episcopia Greco-Catolică a Lugojului, Consistoriul Greco-Ortodox Caransebeș ; despărțămintele din Banat ale ASTREI : Oravița, Timișoara ; Reuniunea femeilor române din Lugoj, corul din Chizătău, Reuniunea de cântări și muzică Reșița, cele 15 bănci românești din Banat : Berzovia, Bocșana, Concordia (Uzdin), Făgeteana, Lipovana, Luceafărul (Vărșet), Lugojana, Stera (Bozovici), Oraviciana, Poporul (Lugoj), Săcana (Sacul), Sebeșana (Caransebeș), Sentinela (Satu-Mare), Steaua (Petrovoselo), Timișana.³⁷

Trebuie menționat și faptul că mai mulți expozanți sunt prezenți cu obiectele lor în două, trei sau patru secțiuni ale expoziției. De exemplu, Alexandru Diaconovici din Caransebeș avea expuse în patru secțiuni cele 49 obiecte trimise, iar Petru Minișan din Oravița prezintă 12 exponate în două secțiuni. Tot în două secțiuni expun : Aurel Moacă din Caransebeș, Aurel Cosma din Timișoara, Aurel Cotârlă din Oravița, canonicul Ioan Boroș din Lugoj și Despărțământul Oravița al ASTREI.

Se remarcă unele persoane sau instituții din Banat care trimit un număr impresionant de exponate. Spre exemplu: din 123 obiecte cusute manual reprezentând piese de îmbrăcăminte feminină (catrințe, oprege), șervete, fețe de masă, fețe de perini și plapume ș.a. expuse de nouă țărânci din Chizătău, 113 bucăți sunt lucrate de Elisabeta Faur. Deosebit de consistentă e participarea Episcopiei Greco – Catolice a Lugojului, cu peste 150 de exponate de o deosebită însemnatate istorică și valoare artistică. Între acestea întâlnim cărți vechi, bisericești sau laice din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, manuscrise, hărți, icoane, documente istorice privitoare la români, din secolele al XIV-lea – al XVIII-lea, documente și scrisori referitoare la revoluția din 1848 – 1849, odoare bisericești ș.a. O mare parte din aceste exponate au fost donate Muzeului Asociațiunii. Cercetări mai recente³⁸ evidențiază conținutul colecțiilor cu operele manuscrise ale canonicului Ștefan Moldovan, pașoptist și colaborator ale lui George Barițiu,³⁹ ale lui Benjamin Densușianu și chiar ale lui Ioan Boroș. Colecția celui dintâi, amintită doar cu un număr de 12 bucăți, conține fie importante scrieri originale ca: *Biografia episcopului dr. Alexandru Dobra*, *Monografia opidului și districtului protopopes de Hațeg*, *Schiță istorică despre starea bisericească a districtului... Mediașului în*

anul 1852, *Episcopatus gr. Catholicus Crisiensis* ș.a., fie copii ale unor scrieri privitoare la istoria românilor ardeleni ori a bisericii românești, însumând un total de 13 și nu 12. Colecția lui Beniamin Densușianu conține 44 de documente, din care 37 se referă la evenimentele din anii 1848-1849 în Transilvania, iar Ioan Boroș a trimis, în afară de tipărituri, trei manuscrise proprii : *Monografia comunei și parohiei... din Zăbrani, Mănăstirea Prislopului, și Biserica română în Ungaria și Transilvania în veacul XIV*.⁴⁰

De mare importanță pentru istoria românilor bănățeni și a unității culturale românești sunt exponatele legate de viața și activitatea unor personalități din elita românească a secolului al XIX-lea din această regiune, ca: generalii Mihail Trapșa, Nicolae Cena și Traian Doda, episcopul Ioan Popasu, poetul Victor Vlad Delamarina, ori dr. Aurel Maniu, trimise la expoziție de Alexandru Diaconovici și Eliza Doda, ambii din Caransebeș, Cornel Diaconovici din Sibiu (originar din Banat), Ilie Trăilă din Oravița și alții.

Amintim, de asemenea, prezența în expoziție a unor produse ale artiștilor din această zonă, picturi semnate de Bartolomeu Delliomini din Caransebeș și Iosif Velceanu din Reșița, compoziții muzicale de Iuliu Birou, Antoniu Sequens și Ioan Vidu.

O excepțională valoare documentară prezintă scrierile vechi trimise de canonicul Ioan Boroș (amintit mai sus), printre care menționăm *Scriptores rerum hungaricum* , *Facsimile anonymi notariorum*, *Cronica notarului anonim*, *Statua capituli varadiensis*, Nicolaus Olahus : *Hungaria et Atila*, *Petiția românilor bănățeni în cauza autonomiei Ardealului* ș.a.⁴¹

Andrei Ghidiu protopopul ortodox din Caransebeș, donează 15 cărți bisericești vechi din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea: *Noul testament de la Bălgrad*, 1648; *Evanghelia*, București, 1682; *Ohtoih*, Târgoviște, 1712; *Ceaslov*, Târgoviște, 1715; *Liturghier*, Râmnic, 1733; *Psaltire*, Râmnic, 1743; *Catavasier*, Râmnic, 1753 și altele. Prezența acestor cărți vechi în Caransebeș, ele provenind din Ardeal, din Muntenia sau Moldova, constituie încă o dovadă a existenței în acest oraș a unui mediu cultural interesat de cartea românească și promovarea limbii române în bisericile românești. Prezența cărților de cult în limba română aici, într-o perioadă când biserica ortodoxă română de dincoace de Carpați era lipsită de ierarhie proprie fiind – după cum se știe – subordonată ierarhilor sârbi din Karlowitz, care se opuneau oficerii serviciului religios în limba română capătă semnificația conștiinței unității de credință, neam și limbă a tuturor românilor.⁴²

Amănuntul, deloc neglijabil, că printre expozanți se numără și șase absolvente ale Școlii de Fete a Asociațiunii, cu domiciliul pe teritoriul Banatului: trei din Lugoj (Emilia Avramescu, Ela Ioanovici, Aurora Popovici) și câte una din Făget (Dorina Bian), Oravița (Ana Trăilă), Babșa (Elisabeta Crașovan), dovedește că această instituție de învățământ creată și întreținută de ASTRA și-a îndeplinit

menirea răspândind lumina cărții în rândul fetelor de români din toate colțurile pământului locuit de aceștia.⁴³

Inaugurarea solemnă a muzeului și a expoziției, desfășurată la 19 august 1905 a fost urmată de o suită de activități festive și spectacole. Seria acestora a fost declanșată în aceeași seară prin prezentarea în sala festivă a muzeului a “seratei etnografice” al cărei autor este Tiberiu Brediceanu fiul fruntașului lugojean Coriolan Brediceanu. În cadrul seratei au fost prezentate “posturile, danțurile și melodiile populare românești din diferite părți ale țării”. Spectacolul a fost reluat integral în 22 august în sala mare din “Gesellschaftshaus”, cu prețuri de intrare foarte reduse pentru a se asigura accesul unui public cât mai numeros. Celelalte activități: ședința festivă a secțiunilor, adunarea generală a societății pentru fond de teatru român și conferința băncilor române au fost urmate de reușite spectacole: opereta *Moș Ciocârlan*, de Tudor cavaler de Flondor, pusă în scenă de Societatea română de muzică din Sibiu, *Fântâna Blanduziei* a lui Vasile Alecsandri și drama *Necinstiții*. De un mare și neuitat succes s-a bucurat concertul *Societății corale române Carmen din București*, sub bagheta dirijorului G. Kiriatic, pentru prestația artistică de înalt rafinament, dar, mai ales, pentru percepția de solidaritate națională și sprijin moral pe care participarea acestora la serbările de la Sibiu a creat-o publicului românesc adunat în acest oraș.⁴⁴

La expoziția din 1905 nu s-au acordat medalii sau premii. Comitetul Central al ASTREI a acordat 100 *Diplome de colaboratori* instituțiilor sau persoanelor care au avut contribuții deosebite în organizarea expoziției și a răsplătit cu 400 *Diplome de recunoștință* pe participanții cu obiecte valoroase, iar celor 15 membre ale Reuniunii femeilor din Sibiu, participante la aranjarea exponatelor li s-au trimis scrisori de mulțumire și câte “un suvenir”.⁴⁵

Pentru conlucrare la înzestrarea și amenajarea expoziției au fost acordate participanților din Banat 12 diplome de colaborator, beneficiari fiind 6 instituții și 6 particulari: cele două consistoare, din Caransebeș și Lugoj, Comunitatea de avere a foștilor grăniceri - Caransebeș, Reuniunea Femeilor Române, din Lugoj, Direcțiunile despărțămintelor Oravița și Timișoara, Elisaveta Faur din Chizătău, Ioan Boroș - canonic în Lugoj, Aurel Cosma - avocat în Timișoara, Alexandru Diaconovich - silvicultor în Caransebeș și Emanuil Ungurianu avocat în Timișoara. Tiberiu Brediceanu, autorul *Seratei etnografice* a primit *Diploma de colaborator* pentru organizarea acestui spectacol.

Cu *Diplome de recunoștință* au fost distinși 27 de participanți: Cornelia Brediceanu din Lugoj și Traian Oprea preot din Moldova-Nouă (la secțiunea B); Elisa Doda (sora generalului), la secțiunea F; Andrei Ghidiu protopopul Caransebeșului, Bejan Mihai, notar public în Lugoj și Dugălea Pan, econom din Bănia (Caras-Severin), la secțiunea G; Tipografia și librăria diecezană din

Caransebeș la secțiunea H; Sofronie Andrițoiu din Bocșa Montană, Aurel Cotărlă din Oravița, Bartolomeiu Delleomini și Antoniu Sequens din Caransebeș, Ioan Vidu din Lugoj și Nicolae Vucu din Secaș la secțiunea I; Corul vocal - Chizătău și Reuniunea de Cântări și Muzică-Reșița Montană la secțiunea K și 12 bănci române la secțiunea L: *Berzovia*-Jidovin, *Bocșana*, *Concordia*-Uzdin, *Făgețeană*, *Lipovana*, *Lucașfărușul*-Vârșet, *Lugojana*, *Oraviceana*, *Poporul*- Lugoj, *Sebeșana* Caransebeș, *Sentinela* Satul-Nou, *Timișana*.⁴⁶

Cea mai mare parte a exponatelor pentru care s-au acordat diplome au intrat în patrimoniul muzeului. Din Banat au fost trimise și în anii următori obiecte de valoare și contribuții bănești destinate înzestrării muzeului. Spre exemplu, în 1906, comitetul despărțământului Timișoara achiziționează, contra sumei de 170 coroane, două costume populare din Chizătău (bărbătesc și femeiesc) și le trimite muzeului,⁴⁷ iar în 1910, cunoscuta colaborare a revistei *Familia*, Emilia Lungu Puhallo din Timișoara, donează muzeului două ilustrate reprezentând Biserica ortodoxă română cu hramul "Sfântul Ilie" din Fabricul Timișoarei.⁴⁸

Importante donații în bani au fost expediate din Banat la Sibiu pentru fondul muzeului, până la sfârșitul anului 1905. Odată cu apelul lansat pentru noi contribuții, *Analele Asociațiunii ...* publică lista contribuabililor. Pe primul loc se situează Alexandru Mocioni și vărul său Zeno, care împreună dăruiseră în octombrie 1903 suma de 24000 de coroane.⁴⁹ Între membrii fondatori (cu o contribuție de cel puțin 2000 coroane) sunt menționați: Emanuil Ungurianu, directorul despărțământului Timișoara al ASTREI, George Șerb din Cuvin, deputat dietal, cu domiciliul în Budapesta, și Iosif Gall, mare proprietar din Lucareț, membru al Casei Magnaților în Budapesta, cu câte 2000 coroane, ca particulari, precum și – institutele de credit *Oraviciana*, *Făgețeană* și *Sentinela* (ultima din Satul- Nou) cu câte 2000 coroane.⁵⁰ Tot la Fondul Muzeului au fost depuse: venitul balului și concertului care au urmat adunării generale desfășurate la Timișoara în 1904 (343,63 coroane), ca și contribuțiile bănațenilor: Aurel Cosma din Timișoara, Ilie Trăilă avocat din Oravița, Ioan Teodorovici căpitan în Timișoara, fiecare cu 200 de coroane, Trifon Miclea protopop în Uzdin (100 coroane), Petru Țegle, avocat în Timișoara, (60 cororane). Însemnate contribuții au adus băncile românești, fiecare după posibilități: *Lipovana*- 400 coroane, *Lucașfărușul* din Vârșet- 370 coroane, *Dunăreana* din Timiș-Cuvin și *Timișana* câte 50 cororane.⁵¹

Alte contribuții bănațene sunt cunoscute în prima parte a anului 1906: Episcopul Nicolae Popea cu 200 coroane și arhimandritul Filaret Musta cu 100 coroane (ambii din Caransebeș), institutele de credit *Lipovana*, *Bocșana*, *Bănățeana* (Bucovăț), *Săcana*, *Jebeliana* ș.a. cu sume mai modeste, între 10 și 40 coroane.⁵²

Demne de menționat sunt numeroasele donații de sume cuprinse între unu și zece coroane, provenite din mediul rural de la cuntribuabili din toate categoriile sociale românești: țărani, meseriași, comercianți, învățători, preoți, avocați, farmaciști, medici. Astfel, doi preoți, trei învățători și patru țărani din Toracul Mic trimit fiecare între 1 și 4 coroane.⁵³ Parohul, soția sa, învățătoarea și 20 de țărani din Comloșul Mare dau între 1 și 4 coroane, iar cei 40 de elevi ai școlii confesionale ortodoxe din aceeași localitate strâng împreună 5,20 coroane. Contribuții asemănătoare oferă preotul și 5 țărani din Jebel, iar câțiva intelectuali din Alibunar, Uzdin, Panciova și Seleușul Mare dau între 5 și 10 coroane.⁵⁴

După cum reiese din cele înfățișate mai sus, marea înfăptuire ce o reprezenta muzeul asociațiunii a fost sprijinită cu entuziasm de românii bănățeni, de la cei mai bogați, cu dare de mână, până la păturile sărace ce trudeau din greu pentru a-și asigura traiul modest. Dintre marii proprietari, unii au făcut donații generoase, peste 2000 de coroane, devenind membri fondatori ai muzeului. Se cuvine să remarcăm contribuția familiei Mocioni, Alexandru și vărul său Zeno, care oferă cea mai mare donație, 24000 de coroane. Pătura românească de mijloc (avocați, înalți funcționari, vârfurile clerului ambelor confesiuni și alții), susținătoare ferventă a politicii de emancipare națională, a contribuit prin activitatea organizatorică, ca și prin frecvente și consistente donații la finalizarea proiectului.

În înfăptuirea acestui important obiectiv cultural, alături de elita românească au stat clasele de jos, populația rurală, care, cu toate grijile cotidiene ale existenței au sacrificat puținul ce le prisosea, conștiente că-l investesc într-o înfăptuire folositoare, cu speranța mântuirii neamului. Este impresionantă solidaritatea românească ce se evidențiază cu această ocazie, mai mult decât altă dată, dincolo de apartenența la o categorie socială sau alta. Acțiunea solidară este consecința conștientizării intereselor superioare comune tuturor românilor, a evoluției conștiinței naționale românești. Masele țărănești din Banat acționează alături de "domnii" în care acum nu mai vedeau pe vechii dușmani ai părinților lor, ci pe conaționalii instruiți, datori și dispuși să le dea sfaturi, spre a putea fi folositoare în confruntările politice decisive ce se profilau.

Expozițiile ASTREI, inaugurarea muzeului au constituit tot atâtea expresii ale solidarității naționale românești, contribuind la întărirea conștiinței naționale și pregătind acțiunea politică ce va conduce la realizarea idealului unității naționale.

NOTE

- ¹ Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunei transilvane pentru literatura română și cultura popoului român, Sibiu, Tipografia liceană, 1862, p. 93;
- ² Eugen Hulea, ASTRA, istoric, organizare, activitate, statute și regulamente, Sibiu, Editura ASTREI, 1944, p. 5;
- ³ I. Agârbiceanu – Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura popoului român, Sibiu, 1938, Tiparul Institutului de Arte grafice *Dacia Traiană*, p. 5;
- ⁴ *Transilvania* Sibiu, an I, nr 7, 1868, p. 147;
- ⁵ *Gazeta Transilvaniei*, XXV, nr 62, 7 august 1862, p. 247;
- ⁶ Alexandru Odobescu, Opere complete, vol II, București, 1908, p. 214;
- ⁷ *Gazeta Transilvaniei*, XXV, nr 66, 22 august 1862, (Suplementul la *Gazet'a* nr 66);
- ⁸ Alexandru Odobescu – op. cit., p. 285;
- ⁹ *Luminătorulu*, Timișoara, an II, nr 46, 10/22 iunie 1881, p. 3;
- ¹⁰ *Telegraful român*, Sibiu, XXIX, nr 76, 2 iulie 1881, p. 1;
- ¹¹ *Luminătorulu*, II, nr 8, 28 ianuarie/9 februarie 1881, p. 4;
- ¹² *ibidem*;
- ¹³ idem, nr 46 din 10/22 iunie 1881, p. 3;
- ¹⁴ *Luminătorulu*, an II, nr 53 din 4/16 iulie 1881, p. 1;
- ¹⁵ *Telegraful român*, an XXIX (Sibiu), nr 76, 2 iulie 1881, p. 1;
- ¹⁶ *Telegraful român* an XXIX, nr 81/14 iulie 1881, p. 3;
- ¹⁷ *Luminătorulu*, an II, nr 60 din 12/24 august 1881;
- ¹⁸ idem, nr 66 din 19/31 august 1881, p. 2;
- ¹⁹ Apud *Luminătorulu* an II, nr 69 din 29 august/10 septembrie 1881, p. 3;
- ²⁰ Eugen Hulea, op.cit. – p. 8;
- ²¹ *Telegraful român*, XXIX, nr 118, 8 octombrie 1881, p. 3;
- ²² idem, nr 119, 10 octombrie 1881, p. 3; nr 120, 13 octombrie 1881, p. 3;
- ²³ idem, nr 121, 15 octombrie 1881, p. 3; nr 122, 17 octombrie 1881, p. 3;
- ²⁴ idem, nr 123, 20 oct 1881, p. 3; a se vedea și "Luminătorulu", II, nr 82, 83, 84, 86, 89, 91, 92 din 1881;
- ²⁵ *Analele Asociațiunii pentru literatura română și cultura popoului român* (În continuare: *Analele Asociațiunii*), nr I (ianuarie-februarie) 1906, p. 27;
- ²⁶ Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunii pentru literatura română și cultura popoului român, Sibiu, Tipografia Diecezană, 1862, p. 175, 176;
- ²⁷ V. Curticăpeanu, Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918, București, Editura Științifică, 1963, p. 122;
- ²⁸ *Transilvania*, XXXVI, nr V (septembrie-octombrie) 1905, p. 165;
- ²⁹ *Drapelul*, Lugoj, IV, nr 139 din 1904, p. 2-3;
- ³⁰ Direcția județeană Sibiu a Arhivelor Naționale (în continuare DJSAN), Fond ASTRA, dos. 1025/1904 f. 120;
- ³¹ idem, dos. 266/1905, f. 1;
- ³² *Drapelul*, V, nr 32 din 17/30 martie 1905, p. 2; nr 33 din 19martie/1 aprilie 1905, p. 3; nr 58 din 21 mai/ 3 iunie 1905, p. 3; nr 60 din 26 mai/8 iunie 1905, p. 2; nr 70 din 21 iunie/4 iulie, 1905, p.2; nr 78 din 9/22 iulie 1905, p.3;
- ³³ idem nr. 91 din 9/22 aug 1905; nr 92 din 11/24 aug 1905; nr 93 din 13/26 aug 1905;
- ³⁴ *Analele Asociațiunii...* nr I (ianuarie-februarie) 1905, p. 33;
- ³⁵ idem, nr 6, 1905, p. 257-314;
- ³⁶ *ibidem*;
- ³⁷ idem, p. 292-294;
- ³⁸ Gheorghe Naghi – Contribuția Banatului la întemeierea Muzeului ASTREI (1905) în *Studii de istoria banatului*, XII; 1986, p 111-122;
- ³⁹ Ștefan Pascu, Iosif Pervaiu (coord.) – George Bariț și contemporanii săi, București, 1978, vol IV, p. 99;
- ⁴⁰ Gh. Naghi, op. cit. pag 115;
- ⁴¹ *Analele Asociațiunii*, nr VI (noiembrie-decembrie), 1905, pag 257-314;
- ⁴² Cornel Petroman, Despărțământul Caransebeș al ASTREI (1899-1918), în *Societate și cultură în Banat - omagiu profesorului Ioan Munteanu*, Timișoara, 2003, Editura Miron, p. 211-231;
- ⁴³ *Analele Asociațiunii...*, nr V (sep-oct), 1905, p. 295-296;

⁴⁴ Cornel Diaconovici- Raportul primsecretarului Asociațiunii asupra Expozițiunii etnografice și istorico-culturale aranjată cu ocaziunea inaugurării Muzeului istoric și etnografic al Asociațiunii, în *Analele Asociațiunii...*, nr I (ian-februarie) 1906, p. 21-33;

⁴⁵ idem, pag 34-40;

⁴⁶ *ibidem*;

⁴⁷ *Analele Asociațiunii*, nr IV (iulie-august), 1906, p. 152;

⁴⁸ DJSAN, Fond ASTRA, Procesele verbale ale ședințelor Comitetului Central pe anul 1910, p. 33;

⁴⁹ idem, dos. 961/1903, f.1;

⁵⁰ *Analele Asociațiunii*, nr I (ian-februarie), 1906, p. 1-2;

⁵¹ *ibidem*;

⁵² *Transilvania XXXVI*, nr I (ian-februarie) 1905, p. 120;

⁵³ *Analele Asociațiunii*, nr VI (noiembrie-decembrie) 1905, p. 313-314;

⁵⁴ *Transilvania, XXXVII*, nr II (martie-aprilie) 1906, p. 55;

LES CONTRIBUTIONS DU BANAT AUX EXPOSITIONS D'ASTRA

Résumé

À partir de sa fondation, L'Association transylvaine pour la littérature roumaine et la culture du peuple roumain (ASTRA) s'est préoccupée de l'élévation du niveau spirituel du peuple roumain et de l'augmentation de sa prospérité matérielle. Les expositions aux produits des occupations des Roumains ont constitué un moyen important de relèvement des performances obtenues des Roumains dans l'économie et dans la culture et de mise en évidence des progrès dans ces domaines.

Les habitants du Banat ont participé aux objets exposés à tous les trois expositions de ASTRA: celle de 1862 (Brașov) et celles de 1881 et 1905 (Sibiu).

A la première exposition, 16 habitants de la région de Banat ont envoyés 34 objets, les plus nombreux étant des pièces de vestimentation populaire exécutées manuellement. Les participants de Banat à la deuxième exposition ont été récompensés aux neuf médailles et 42 diplômes de reconnaissance, les objets exposés étant d'une diversité plus large.

A la grande exposition nationale de 1905, le Banat a une participation signifiante: environ 700 objets du total de 9000 et 62 exposants récompensés avec 11 diplômes de collaborateur et 27 diplômes de reconnaissance.

La contribution en argent des habitants du Banat à la construction et l'aménagement du Musée de ASTRA a été aussi remarquable.

Les participations du Banat à ces actions de ASTRA reflète la consolidation de la solidarité nationale et l'évolution de la conscience nationale aux Roumains, des facteurs déterminants des actions politiques qui suivront.